

Laçın rayonu

Laçın rayonu - Azərbaycan Respublikasında inzibati rayon. Respublikanın cənub-qərbində, Kiçik Qafqazda yerləşir. Qərbdən Ermənistan Respublikası ilə həmsərhəddir. Sahəsi 1840 km², əhalisi 78,6 min nəfər (1 yanvar, 2020-ci il). Mərkəzi Laçın şəhəridir. Rayon 18 may 1992-ci il tarixində erməni silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmişdi. 9 noyabr 2020-ci ildə Azərbaycan ordusu Laçın rayonunun Güləbürd, Səfiyan və Türklər kəndlərini erməni işğalından azad etmişdir.

1 dekabr 2020-ci ildə Laçın şəhəri, Zabux və Sus kəndləri istisna olmaqla Laçın rayonunun qalan ərazisi Azərbaycana qaytarılmışdır. 2022-ci il avqustun 26-da Rusiya sülhməramlı kontingentinin nəzarətində olan və ermənilərin qanunsuz məskunlaşdıqları Laçın şəhəri, Zabux və Sus kəndləri Azərbaycana təhvil verilmişdir. Rayona Laçın şəhəri, Qayğı qəsəbəsi və Ağbulaq, Alxaslı, Əhmədli, Hacılar, Güləbird, Cağazur, Quşçu, Minkənd, Mirik, Mişni, Sadınlar, Şeylanlı, Ağcakənd, Arduşlu, Ağcayazı, Aşağı Fərəcan, Fərəcan, Bozlu, Qalaca, Bülündüz, Ayıbazar, Birinci İpək, Vaqazin, Bozğüney, Kalafalıq, Hacıxanlı, Qovuşuq, Budaqdərə, Hoçaz, Mollalar, Uludüz, Avazlar, Daşlı, Vəlibəyli, Narişlar, Hətəmlər, Kaha, Cicimli, Aşağı Cicimli, Qazıdərə, Zabux, Sus, Qızılca, Bəylik, İrçan, Çəmbərəxaç, Xumarta, Qarabəyli, Lolabağırılı, Korcabulaq, Zerti, Xırmanlar, Ağbulaq, Birinci Tığık, İkinci Tığık, Qarıqışlaq, Soyuqbulaq, Qılıçlı, Zeyvə, Köhnəkənd, Qışlaq, Əyrək, Alıcan, Qozlu, Fingə, Qorçu, Zağaltı, Qoşasu, Alpout, Bülövlük, Kürdhacı, Ərikli, Hacısamlı, Qarasaqqal, Kamallı, Çıraqlı, Qarakeçdi, Katos, Malxələf, Mazutlu, Məlikpəyə, Malibəy, Ağoğlan, Hüsülü, Ziyrik, Mıgıdərə, Dəyirmanyanı, Tərxanlı, Dəyhan, Baldırğanlı, Oğuldərə, Ağalaruşağı, Pircahan, Seyidlər, Qaraçanlı, Piçənis, Xaçınyalı, Köhnə Corman, Sonasar, Mayıs, Təzəkənd, Haqnəzər, Ərdəşəvi, Səfiyan, Xanalılar, Suarası, Türklər, Fərraş, Nurəddin, Fətəlipəyə, Ağanus, Unannovlu, Ərəb, Turşsu, Şəlvə, İmanlar, Dambulaq, Şamkənd, Ələkçi, Bozdoğan, Çorman, Nağdalı kəndləri daxildir. İşğaldan əvvəl rayonda 101 ümumtəhsil məktəbi, 2 məktəbəqədər və məktəbdənkənar tərbiyə müəssisəsi, texniki peşə məktəbi, 85 klub, 119 kitabxana, 5 musiqi məktəbi, 142 səhiyyə müəssisəsi fəaliyyət göstərmişdir, rayon ərazisində memarlıq abidələrindən - alban məbədi (V əsr), türbələr (XIV, XIX əsrlər), qala (XVII əsr), məscid (1718-ci il), saray (1716-cı il), körpü (XVIII əsr) və s. qeydə alınmışdır.

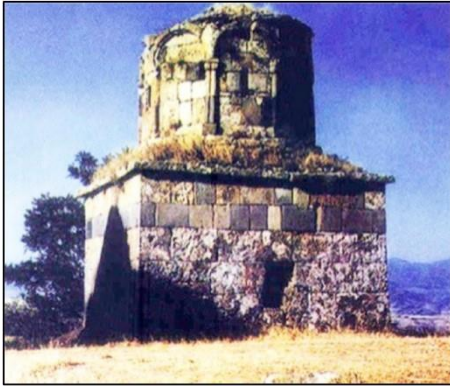
Ağoğlan məbədi

Ağoğlan məbədi Laçın-Minkənd şose yolunun 30-cu kilometrliyində, Həkəri çayının sağ sahilində, Kosalar kəndinin yaxınlığında 2 hektarlıq ərazidə yerləşir. Ağoğlan məbədi V-VI əsrlərə aid alban monastırındır. Abidə müxtəlif dövrlərdə uçqun və dağıntılara məruz qaldığından IX əsrdə bu abidə yenidən inşa edilərək forma etibarı ilə kilsə üslubuna

- monastıra uyğunlaşdırılıb. Bu abidə təmir edilərkən özünün ilk bünövrələri olduğu kimi saxlanmış, köhnə divarlar üzərində yeni divarlar tikilmişdir. Bərpadan sonra Ağoğlan məbədi Azərbaycan tarixinin alban dövrü memarlığının ən möhtəşəm abidələrindən birinə çevrilmişdir. Ağoğlan məbədinin uzunluğu 25, eni isə 12,5 metrdir. Kvadrat formalı səkkiz dayaq sütununun - pylonların iki sırası binanın daxili məkanını üç hissəyə bölür. Abidə 1992-ci il may ayının 18-dən 2020-ci il dekabr ayının 1-dək Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altında olmuşdur. İşğal müddətində ermənilər qeyri-qanuni olaraq Ağoğlan monastırının memarlıq quruluşunda və interyerində dəyişikliklər edib, abidənin divarları üzərində olan bir neçə daş yazıları, eləcə də alban dövrünə məxsus xeyli sayda ornament və simvolları tamamilə silib, onlardan bir çoxunun isə formalarını dəyişdirərək tanınmaz hala salıblar. 2006-cı ildə ermənilər bu abidəni ikinci dəfə təmir etdirmək bəhanəsi ilə abidənin divarlarının müxtəlif yerlərinə bu abidənin erməni Qriqorian dininə məxsusluğunu göstərən 26 yazı lövhəsi yerləşdirdilər. Kompleksin həyətinə sağ tərəfdən giriş qapısının yaxınlığına cərgə ilə 2 məzar daşı və kompleksin ümumi giriş qapısının önündə İrəvandan qırmızı bazalt daşdan yonulub gətirilmiş 2 ədəd xaç daşı basdırıblar. İşğaldan sonra ermənilər bu məbədi "Cicernavank" adlandırmışlar. 1 dekabr 2020-ci ildə məbədin yerləşdiyi ərazi işğaldan azad edilmişdir.

Cicimli kəndinin türbələri

Laçın rayonunun Cicimli kəndi yaxınlığında geniş məzarlıq içərisində iki türbə yanaşı ucalır. Onlardan tarixən qədim olan Məlik Əjdər türbəsinin içərisi dairəvi, bayır tərəfdən isə səkkizbucaqlı formadadır. Türbəyə düzbucaqlı aşırımı olan giriş qapısı korpusun şimal üzündə yerləşir. Qapı gözünün üstü sivri tağ forması verilmiş bütöv bir arxivtrav daş ilə örtülmüşdür. Onun haşiyəsi içərisində yonma atlı fiqurun izləri müşahidə olunur. Abidənin bir sıra detalları Qubadlının Dəmirçilər kəndindəki türbələrdə işlədilmiş detallarla eynidir. Üstündə inşaat kitabəsi və naxışlı səthlər yoxdur. Araşdırıcılar Cicimli türbəsinin XII—XIII əsrlərdə tikildiyini ehtimal edirlər. Bu abidənin XIII əsrin sonlarında — Elxanilər çağında inşa edildiyi daha inandırıcı görünür.

El arasında “Kar günbəz” adlanan ikinci Cicimli türbəsi içəridən xaçvarı, bayır tərəfdən isə kvadrat şəkillidir. Bu abidənin XVII əsrdə inşa edildiyi ehtimal olunur.

1 dekabr 2020-ci ildə kənd işğaldan azad edilmişdir.

Həmzə Soltan sarayı

Saray Laçın rayonunun Hüsülü kəndində yerləşir. Sarayın tikilmə tarixi 1761-ci ilə ehtimal edilir. Sarayın ümumi mənzərəsindən aydın olur ki, qəsrin hündür qülləsi olub. Qəsrin cənub tərəfinin küncündə giriş qapısı var idi. Güzəl tağlı tavanları qalın yan divarlara bərkidilən saray ikimərtəbəlidir. Saray geniş və böyük zala xeyli sayda yardımçı otaqlara və divanxanaya malikdir. Sarayın qapı və pəncərələri incə işləmələrlə qoz ağacından hazırlanıb. Binanın tikintisində şərq memarlıq ənənələrindən geniş istifadə edilib. Ehtimalla görə burada sultanlıq 1700-cü ildə yaranıb və Zəngəzur vilayətinin böyük bir hissəsini idarə edib. Saray binası yerli daşlardan və gəc-əhəng qatışığından inşa edilib. İşğaldan sonra bu kəndin adını dəyişdirərək Melikatun adlandırmışlar. İşğal illəri ərzində ermənilər “Həmzə Soltan” sarayını təmir edərək turistlərin qonaq evi (hotel) kimi istifadə edirmişlər. 1 dekabr 2020-ci ildə kənd işğaldan azad edilmişdir.

Laçın Tarix və Diyarşünaslıq Muzeyi

Laçın Tarix və Diyarşünaslıq Muzeyi 1974-ci ildən 1992-ci ilin may ayına qədər fəaliyyət göstərmişdir. Bu muzey yüksək bədii və tarixi səciyyə daşıyan eksponatlarla zəngin olan ən əhəmiyyətli muzeylərdən biri idi.

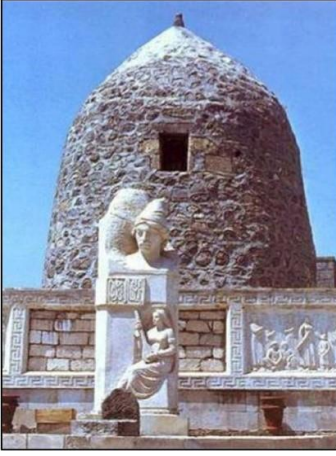
Muzeyin yerləşdiyi bina tarix və mədəniyyət abidəsi kimi qiymətləndirilirdi. Muzeyin ümumi sahəsi 1200 kv/metrədən çox idi. Muzey 24 otaqdan, 1 nümayiş salonundan

və 72 kv/metrlik bir fonddan ibarət idi. Muzeyin həyətində müxtəlif əsrlərdə hazırlanmış plastik sənət nümunələri, süjetli oymalar, at və qoç heykəlləri və bir çox məişət əşyaları açıq havada nümayiş etdirilirdi. 1983-cü ildən 1992-ci ilə qədər muzeydə geniş şəkildə ekspozisiyalar təşkil olunurdu. Muzeyin əsas fondunda 5 mindən artıq eksponat toplanmışdı. Yardımçı fondla birlikdə muzeydə ümumilikdə 10 minə yaxın əşya olmuşdur. 1989-cu ildə Laçın Tarix-Diyarşünaslıq Muzeyi Ümumittifaq muzeylərə baxış müsabiqəsində qalib seçilmişdi. 1992-ci ilin may ayında Laçın rayonu işğal olunarkən muzeyin eksponatlarını çıxarmaq mümkün olmamışdır.

Muzey kompleksi erməni vandalları tərəfindən tamamilə dağıdılaraq yerlə yeksan edilmişdi. 26 avqust 2022-ci ildə Laçın şəhəri Azərbaycana təhvil verilmişdir.

Sarı Aşığın xatirə muzeyi

1988-ci ildə Laçın rayonunun Güləbird kəndində XVII əsrdə yaşamış bayatı ustadı Sarı Aşığın xatirə muzeyi istifadəyə verilmişdi. Xatirə-muzeyinə Sarı Aşıqla bağlı 150 əşya bağışlanmış və abidəsi ucaldılmışdı.

1992-ci ildə Ermənistan Silahlı Qüvvələri tərəfindən Laçın rayonunun işğal edilməsi nəticəsində muzeyin binası və 200-ə yaxın eksponatı məhv edilmiş və talan olunmuşdu.

1 dekabr 2020-ci ildə kənd işğaldan azad edilmişdir.

Ölkə əhəmiyyətli daşınmaz tarix və mədəniyyət abidələri

MEMARLIQ ABİDƏLƏRİ

Abidənin adı	Tarixi	Yerləşdiyi ünvan
Məbəd	XIX əsr	Ağoğlan çayının sahilində
Məlikəjdər türbəsi	XIV əsr	Cicimli kəndi
Türbə	XVII-XVIII əsrlər	Cicimli kəndi

ARXEOLÖJİ ABİDƏLƏR

Abidənin adı	Tarixi	Yerləşdiyi ünvan
Daş qutu	dəmir dövrü	Abdallar kəndi, kənd ilə qəbiristanlıq arasında
Kurqan	dəmir dövrü	Cicimli kəndi
Kurqan (qız qəbri)	dəmir dövrü	Cicimli kəndi
Kurqan	dəmir dövrü	Cicimli kəndi
Kurqan	dəmir dövrü	Ziyrik kəndi
Kurqan	dəmir dövrü	Hoçaz kəndi
Kurqan	dəmir dövrü	Güləbird kəndi
Mağara məbədi	V əsr	Hoçaz kəndi

Yerli əhəmiyyətli daşınmaz tarix və mədəniyyət abidələri

MEMARLIQ ABİDƏLƏRİ

Abidənin adı	Tarixi	Yerləşdiyi ünvan
Bulaq		Quşçu kəndi
Bulaq	XV əsr	Quşçu kəndi

Behbudalı bulağı	XV əsr	Yaylaq Göybulaq kəndi
Daşbulaq bulağı	XVII əsr	Pircahan kəndi
Daşbulaq bulağı	XVII əsr	Sus kəndi
Daşbulaq bulağı	XVII əsr	Seyidlər kəndi
Məbəd	XVII əsr	Hocaz kəndi
Körpü	XVIII əsr	Bəhələ kəndi, Həkəri çayının üzərində
Türbə		Güləbird kəndi
Həmzə Soltan sarayı	1761-ci il	Güləbird kəndi
Soltan Əhməd sarayı		Soltanlar kəndi
Soltan Baba türbəsi	XIX əsr	Zeyvə kəndi
Şeyx Əhməd türbəsi	XIX əsr	Zeyvə kəndi
Türbə	XIX əsr	Zeyvə kəndi
Kafir-Qala	XVII əsr	Zeyvə kəndi
Məscid	1718-ci il	Qarıqışlaq kəndi
Qala		Qarıqışlaq kəndi
Dəmirovlu Pir məbədi		Qarıqışlaq kəndi
Məscid		Piçənis kəndi
Məbəd	XVII əsr	Piçənis kəndi
Məscid		Piçənis kəndi
Məbəd	XII əsr	Qorçu kəndi
Məbəd	X əsr	Aşağı Fərəcan kəndi
Məbəd	XV əsr	Şalva kəndi

Məbəd	XVI əsr	Əhmədli kəndi
“Ağbaxt xeyir” türbəsi		Əhmədli kəndi
Körpü	XIX əsr	Əhmədli kəndi
Məbəd	XV əsr	Minkənd kəndi
Məbəd	XV əsr	Minkənd kəndi
İki tağlı körpü	XIX əsr	Minkənd kəndi
Birtağlı körpü	XIX əsr	Minkənd kəndi
Mağara qalası	XV əsr	Güləbird kəndi
Sınıq körpü		Ağdərə kəndi
Qala	XIX əsr	Quşçu kəndi
Sadınlar qalaçığı		Quşçu kəndi
Körpü	XIX əsr	Qaraqaş yaylağı
Birtağlı körpü	XIX əsr	Zabux kəndi
Körpü	XIX əsr	Zabux kəndi
Sınıq körpü	XIX əsr	Malxələf kəndi
Qala		Mirik kəndi
Məbəd	XV əsr	Mirik kəndi
Körpü	XIX əsr	Pircahan kəndi
Körpü		Pircahan kəndi
Körpü	XIX əsr	Seyidlər kəndi
Məbəd	XIX əsr	Sonasar kəndi
Körpü	XIX əsr	Şeytanlı kəndi
Məbəd	XVII əsr	Sadınlar kəndi

ARXEOLOJİ ABİDƏLƏR

Abidənin adı	Tarixi	Yerləşdiyi ünvan
Aşıq qəbiristanlığı	orta əsrlər	Məzməzək kəndi
Qədim qəbiristanlıq		Abdallar kəndi
Çoban Daş (kurqan)	orta əsrlər	Cicimli kəndi

BAĞ-PARK, MONUMENTAL VƏ XATİRƏ ABİDƏLƏRİ

Abidənin adı	Tarixi	Yerləşdiyi ünvan
Əvəz Verdiyevin büstü (səkkizillik məktəbin qarşısında)	1970	Laçın (internat məktəbin həyəti)
Sarı Aşığın xatirə muzeyi (500 eksponat)	1988	Güləbird kəndi
Böyük Vətən müharibəsində həlak olmuş həmvətənlərimizin xatirə abidəsi	1970	Laçın şəhəri

DEKORATİV-TƏTBİQİ SƏNƏT NÜMUNƏLƏRİ (xalq daş-heykəltəraşlıq abidələri)

Abidənin adı	Tarixi	Yerləşdiyi ünvan
Daş at fiquru ərəb yazısı ilə	XVI əsr	Malıbəy kəndi
Daş at fiquru ərəb yazısı ilə		Malıbəy kəndi
Daş at fiquru		Malıbəy kəndi
Daş at fiquru ərəb yazısı ilə	XVII əsr	Güləbird kəndi
Daş at fiquru		Güləbird kəndi
Daş at fiquru ərəb yazısı ilə		Güləbird kəndi
Daş qoyun fiquru		Küsülü kəndi
Daş qoyun fiquru	XVII əsr	Keçmiş Xallanlı kəndinin ərazisi
Daş at fiquru	XVII əsr	Keçmiş Xallanlı kəndinin ərazisi